

Stellingen Studiekringdag 1978

I De korte periode waarover de mens plannen maakt, en de lange periode waarover de ontwikkeling van bossen zich voltrekt, vertegenwoordigen sterk verschillende tijdschalen waardoor een spanningsveld in de bosbouwkundige planning, ook ten aanzien van de heidebebossingen, ontstaat.

II Bebossing van heide leidt tot veranderingen in het milieu die niet noodzakelijkerwijze uitlopen op terugkeer tot de situatie die voor het ontstaan van de heide bestond en daarmee ook niet tot het oorspronkelijke bostype.

III Heidetypologie of bodemclassificatie die aanwijzingen geeft over de nutriëntenstatus en vochthuishouding van de bodem, geeft, in combinatie met de aard van de toegepaste bebossingstechniek, inzicht in de verdere ontwikkelingsmogelijkheden op lange termijn van het bos.

IV Rekening houdend met de huidige ontwikkelingsstoestand van de heidebebossingen zijn de mo-

gelijkheden voor diversificatie, zowel door soorten- en vormenrijkdom als door een fijnkorrelige verjongingsstructuur, op korte termijn nog vrij beperkt.

V Aangezien de functies (beheersdoelen) productie, recreatie en natuurbehoud in deze volgorde in toenemende mate zijn aangewezen op diversiteit, zal voor het merendeel van de huidige heidebebossingen op korte en middellange termijn de productiefunctie prevaleren.

VI Toename van de geschiktheid van de heidebebossing voor de andere functies verloopt over een lange periode hetgeen reeds thans bosbouwkundig moet worden voorbereid, te beginnen met de daarvoor oecologisch meest geschikte gedeelten.

VII Bij heidebebossingen zowel als in het algemeen straft een economische doelstelling zichzelf als hij zondigt tegen de bestaansvoorwaarden van het oecosysteem, terwijl gehoorzamen daaraan op de lange termijn economisch interessant is.

Discussie Studiekringdag 1978

De discussie wordt ingezet aan de hand van de stellingen. Deze vormen een samenhangend geheel maar zullen in volgorde besproken worden.

Als reactie op de opmerking over verschillende tijdschalen ontspint zich een discussie over de plaats van de economie in de problematiek. De gebruikelijke economische benadering gaat uit van een verwachting van gelijke of grotere materiële welvaart in de toekomst. Zolang deze verwachting redelijk is gelden de gebruikelijke overwegingen met betrekking tot de rente. Het is dan niet juist om voor de bosbouw een andere (lagere) rentevoet te hanteren dan in de rest van de economie. Als echter deze veronderstelling niet op zou gaan en een situatie van armoede te verwachten zou zijn, dient men zich te richten op de voorwaarden voor overleving. In die situatie krijgen land- en bosbouw een essentieel andere plaats dan de overige economische activiteiten. Dan zijn arbeid en land relatief overvloedig en kapitaal en energie schaars; hierbij past een inzet van veel arbeid in primaire productie en een zeer hoge rentevoet. Dit betekent een heel ander type civilisatie waarbij men direct van de productie van het land leeft en dit impliceert het opofferen van de huidige beschaving als verzekeringspremie voor overleving. Dit is de kern van het betoog van Price.

Verder wordt opgemerkt dat er geen verschil mag bestaan tussen de termijnen van de planning voor het bos als geheel en die van de bosontwikkeling. Dit geeft echter wel grote problemen met de controle van de ontwikkeling. Wat men in het bos kan overzien is maar een klein deel van de ontwikkeling. Planning en controle op de ontwikkeling moeten in nauwe wisselwerking met elkaar staan. Ontwikkelingen in het bos en ook in de heide (als men die tracht te behouden) zullen voortschrijden en terugkeren tot een situatie die vroeger bestond, lijkt in beide gevallen illusoir. Ook zonder toedoen van de mens verandert het abiotisch milieu (bodem en klimaat) binnen enkele bosgeneraties merkbaar, wat geïllustreerd wordt aan de verschillen tussen bossen en bodems op moraines van de laatste ijstijd en die op moraines van de voorlaatste. Hoewel de heide in ca. 1000 jaar weinig aantoonbare veranderingen heeft laten zien, is ook hier een voortschrijdende verandering over zo'n periode niet uitgesloten. Op korte termijn kan hij door gepaste beheersmaatregelen behouden worden. Het is overigens de vraag of onveranderd behoud op lange termijn wel nodig, wenselijk of zelfs mogelijk is.

In bossen moet volgens Sissingh de invloed van de boomsoort op dit soort veranderingen niet onder-

schat worden. Op de vraag waar *Calluna* in het natuurlijke landschap thuis zou horen wordt geantwoord dat dit het geval zal zijn geweest in kustheiden, hoogvenen en in het grensgebied tussen hoogveen en bos. De laatste groeiplaats komt waarschijnlijk het meest overeen met de anthropogene heide. Van de Werf acht de invloed van de boomsoort kleiner dan Sissingh dit doet, maar onderstreept de invloed van de ouderdom van een landschap op het vegetatietype. Het is zelfs nog de vraag of de inheemse plantesoorten onder de druk van een ca. 4000 jaar door de mens beïnvloede oecologie gelijk zijn gebleven. Het is dan ook nauwelijks te verwachten dat een voortgezette bosontwikkeling na heidebebossing natuurlijkerwijs zou leiden tot hetzelfde bostype dat voor het ontstaan van de heide bestond.

De typologie genoemd in Stelling III is als beschrijving van de bestaande toestand wel interessant maar het belang is vooral gelegen in de indicatiewaarde voor te verwachten processen in bodem en vegetatie. Dat wordt onderstreept door een publicatie uit 1908 van Sissingh sr, die op deze basis op het landgoed "de Utrecht" een geschiktheidsbeoordeling uitwerkte. Overigens zal de heldetypologie deze rol waarschijnlijk nooit meer spelen en zal men voor verder werk in de heidebebossingen een bostypologie moeten gebruiken. Door verfijning van de chemische analysemethoden kan de nutriëntenstatus van de bodem in het algemeen nauwkeuriger hiermee dan via vegetatietypologie beoordeeld worden. Bij de vegetatietypologie is vooral meer inzicht in de mate van dynamiek en de indicatie hiervan gewenst.

De heldetypologie is wel van belang om het beginpunt van de 30-50 jaar geleden ingezette ontwikkelingen te reconstrueren en zo inzicht te krijgen in de vraag tot hoever de veranderingen zijn voortgeschreden. In dit verband zou vergelijking van de heidekartering van boswachterij Hooghalen uit 1937 met een bostypenkartering van Bannink van hetzelfde gebied leerzaam zijn.

De veranderingen in de oecosystemen door de bossing zijn sterk beïnvloed doordat in vele gevallen P-bemesting is gegeven. Daar gedurende de heideperiode P is onttrokken, is dit op te vatten als een (gedeeltelijk) herstel van de oudere situatie. In onbemeste *Pinusbossen* na helde zal de reactie van de bodem dan ook afwijken; hieraan is in Nederland nog weinig onderzoek gedaan, maar men vermoedt, vnl. op grond van buitenlandse gegevens, dat ook dan toch een eutrofiëring van het oecosysteem na de bossing zal optreden. De P-bemesting heeft dit echter, door zijn effect op het hele bodemleven, in elk geval versneld.

De opmerking in Stelling IV over de nog beperkte

mogelijkheden voor diversificatie via fijnkorrelige verjongingsstructuur roept vragen op. Uit de toelichting op de preadviezen zou men een andere indruk krijgen. Hierin sprongen echter de mogelijkheden in het oog; de grotere gebieden waar deze nog ontbreken, bleven meer buiten het beeld. Men moet door waarneming in het terrein de nog beperkte kansen opsporen en aangrijpen; elders zal men nog grover moeten werken. Ook de vaak voorkomende slechte herkomsten van de boomsoorten maken verfijning nog vaak onmogelijk en ongewenst, omdat enerzijds natuurlijke verjonging dan uitgesloten is en anderzijds radicale hervorming geboden kan zijn. Verder dient bedacht te worden dat vergroting van de soortenrijkdom weinig zin heeft als de toegevoegde soorten slecht zullen groeien. Vooral de uitbreiding van het soortengamma met loofbomen is problematisch daar de nutriëntentoestand van de heidebossen op zijn zachtst gezegd risico's voor een goede ontwikkeling inhoudt. In de particuliere bosbouwsector wordt de diversificatie bovendien gehinderd door financiële problemen. De omschakeling geeft kapitaalverliezen doordat gekapt moet worden voordat de grootste waardeaanwas van de opstanden bereikt is. De overgang naar fijnkorrelige bosstructuur en langere omlopen betekent een nieuwe investeringsfase en over de zin van deze investeringen kan niets gezegd worden zonder dat men de rentevoet in de beschouwingen betreft. Dit gebeurt niet in de staat van te verwachten saldi die De Lange in zijn preadvies heeft opgenomen (ontleend aan studies voor het Meerjarenplan Bosbouw) en dit maakt deze cijfers zeer aanvechtbaar. De Lange wil echter staande houden dat, ondanks onvolkomenheden, uit deze saldi wel een tendens afleesbaar is. Deze berekening geeft de verandering in cash-flow die bereikt kan worden door nu (renteloos) te investeren.

Het beheer van het kapitaal en de kosten hiervan vormen het sleutelprobleem. In het algemeen kan men stellen dat intering op het kapitaal voorkomen moet worden, dat men de kapitaalstructuur wil verbeteren en daardoor het duurzame opbrengstniveau (aan waarden) wil verhogen. Hierbij speelt mee de opvatting dat de staat de plicht heeft door rooibouw verarmd land te herstellen. Intussen kan men er niet omheen dat de kosten hiervan bestreden moeten worden uit de schaarse beschikbare middelen. Dit beperkt de mogelijkheden, zoals er ook oecologische beperkingen zijn die maken dat van wat we willen maar een gedeelte op korte termijn zal kunnen. Bij de keuze van de objecten waar we gaan investeren moet de beoordeling van de oecologisch bepaalde kans op succes een doorslaggevende rol spelen.

In een laatste woord van de preadviseurs legt Van

Oosten Slingeland de nadruk op de gevaren van eenzijdigheid in het beheer. De geschiedenis pleit voor diversificatie.

Van den Burg wijst nogmaals op de onzekerheden die er bestaan omtrent de groeimogelijkheden van diverse soorten op voormalige heidegronden. Naar aanleiding van een aantal vragen zal hij de formulering van zijn preadvies nader bekijken.

De Smidt noemt de onvermijdelijkheid van veranderingen op lange termijn zowel in bos als in heide. Instandhouding van de resterende heide acht hij mogelijk ook al is er onzekerheid over de effecten van veranderde waterhuishouding en van luchtverontreiniging. De mogelijkheden van diversificatie in de bossen acht hij, hoe gewenst deze ook mogen zijn, beperkt. Hierin speelt de beperktheid van het aantal boomsoorten een rol en ook de armoede aan aangepaste hogere planten. Bij mossen en fungi is er een grotere rijkdom. De kwaliteit van de oecosystemen zal bij veroudering toenemen als men kwaliteit opvat als de veelzijdigheid van interacties tussen de

betrokken planten (en dieren). Investing in de levensduur van de oecosystemen is hiervoor essentieel.

De Lange herhaalt zijn opvatting dat beoordeling van de opstand zelf basis moet zijn voor succes in de bosbouwkundige ontwikkeling. Hierbij mag het belang van goede bosverzorging niet vergeten worden. De economie van een en ander is een onderwerp voor een speciale studie en kon nu dan ook niet goed uit de verf komen.

Oldeman onderstreept de moeilijkheid van het denken over economie op lange termijn. De zekerstelling van kapitaal en opbrengsten is een kernvraagstuk. De beoordeling van de bereikte situatie levert grote problemen: men weet nog weinig en daardoor lopen de interpretaties ver uiteen. Hij wijst in verband hiermee op het grote belang van het behoud van goede documentatie over de objecten. De vraag van de kosten en daarmee de rentevoet is zeer moeilijk. Men moet vooral verdacht zijn op het risico van reële negatieve rente, dit is kapitaalsverlies; een lage positieve rente is aanvaardbaar.

Jubileum Stichting Het Geldersch Landschap

Op 21 februari 1979 bestond de Stichting Het Geldersch Landschap precies 50 jaar. Sedert de oprichting in 1929 wist zij niet minder dan 6500 ha natuurgebied in Gelderland te verwerven, verdeeld over meer dan 50 afzonderlijke terreinen. Hiervan bestaat 3700 ha (60%) uit bos, 1300 ha (17%) uit natuurterrein (heide, stuifzand en water) en 1500 ha (23%) uit landbouwgronden.

De stichting groeide daarmee uit tot de grootste provinciale natuurbeschermingsorganisatie van ons land. Haar bezit wordt gekenmerkt door een rijke verscheidenheid van landschapstypen en omvat een lange rij historische buitenplaatsen, bossen, zandverstuivingen, heidevelden, vennen, beekdalen en uiterwaarden. Met uitzondering van enige kwetsbare natuurterreinen zijn deze bezittingen vrij toegankelijk voor het publiek.

Het werk van de stichting wordt gedragen door een kring van 3300 begunstigers, terwijl bij de verwerving en het beheer van natuurgebieden belangrijke steun wordt ondervonden van de zijde van het Rijk, de Provincie en verschillende gemeenten.

In het kader van het jubileum zullen diverse activiteiten worden ontplooid. Op 19 mei 1979 zal te Apeldoorn een bijeenkomst voor begunstigers en

genodigden plaatsvinden, tijdens welke onder meer het eerste exemplaar van een uit te geven Jubileumboek zal worden uitgereikt.

Voorts zullen in samenwerking met de ANWB wandelingen op enkele landgoederen van de stichting worden georganiseerd.

Een jubileumcomité onder voorzitterschap van Mr. W. J. Geertsema, Commissaris der Koningin in de provincie Gelderland, zal zich beijveren gelden in te zamelen ter financiering van het herstel en de afronding van het Park Rosendaal te Rozendaal, dat de stichting met het kasteel eind 1978 in eigendom heeft verworven.

Voor het noodzakelijke herstel van dit belangrijke, alom bekende park, waarin "meubilair", zoals een fraaie theekoepel, een schelpengalerij, een grot en de beroemde "bedriegertjes" zijn gelegen, is zeer veel geld nodig. Aangezien de overheid hierin slechts ten dele kan bijdragen, zal een beroep op particulieren in den lande worden gedaan deze restauratie financieel te steunen.